

V. PÜSPÖKI JELENTÉS

1926. október 16.

Ravasz László a pesti egyházmegye püspöki vizitációjakor 1928-ban

Nagyméltóságú Elnök Úr!
Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Személyi ügyek

Egy esztendő kicsiny sajka az örökkévalóság vizein, de el lehet menni benne örökre és meg lehet érkezni benne öröme vagy bánatra. Most, amikor egy év után ez a tisztes testület újra egybegyűl, szóljunk először azokról, akiket az elmúlt esztendő fekete sajkája szemünk elől távoli révbe elvitt.

Urbázy Lajos lovasberényi lelkész és egyházkerületi tanácsbíró volt az első utas. Komoly, súlyos egyénisége, külsejében is méltóságos alakja mindnyájunknak régi, kedves ismerőse volt. Jól esett tudnunk, hogy ő van, nyugodtak voltunk afelől a gyülekezet felől, amelyiknek ő volt a patriarchalis, keménykezű, tekintélyt tartó pásztora. Keményfából faragta művészi kéz: odafenn fényből és dicsőségből ábrázolja ki! Másik kedves halottunk *Haypál Benő* budai lelkész és egyházkerületi tanácsbíró. Isten ritka adományokkal ékesítette fel. Gyönyörű alakja, orgonazúgású hangja, lebilincselő, előkelő modora, jókedvének és nemes pathosának sugárzó és foglyul ejtő ereje, kiváltságos helyet biztosított neki egyházi közéletünkben és a társadalomban egyaránt. Onnan jött a savoyai vikárius mellől és egy református abbé ötvöződött benne egy modern szociális reformátorral. Legyen álma csendes!

Hirtelen esett össze intézetünkéből hazatérőben *Pruzsinszky Pál*, a genfi és montpellier-i teológiai fakultások honoris causa doktora, teológiai akadémiánkon az egyház történelem nyilvános rendes tanára. Nem e világból való, igazi professzor volt, akinek az, amit hirdet, nem tárgy, hanem *hitvallás*. Egészen elmékedésre termett és minden gyakorlati képességtől ment egyénisége ifjúságunk előtt mindig hű képe volt a tudományért és az igazságért rajongó léleknek. Történetírása át van itatva meleg, tiszta lelkesedéstől. Alakjait a hősiesség nimbusza veszi körül és ha e fényes ködben el is mosódnak az éles körvonalak, nagyszerű vízióképen kísérik végig az embert az egész életén. Sokáig volt budapesti főgimnáziumunk tanára és a gyermekek rajongva, szomjasan itták beszédjét, amellyel nemzedékeket nevelt. Húsz évig volt teológiánk tanára, nemes egyszerűségével, szórakozottságában is atyai gondosságával, mindenek felett pedig munkában, önmegtagadásban, szelídségben és szerénységben való példaadásával, ifjúságunkra bizonyára mély hatást gyakorolt. Legyen emlékezete áldott!

Utoljára hagytam, azért is, mert hozzám személy szerint legközelebb állt, *Kis Ödön* püspöki titkárnak váratlan elhunytáról szóló jelentésemet. Három püspök különböző szolgálata alatt ő volt az egység és folytonosság talán láthatatlan, de erős aranykapcsa. Nem lehet mélységes hála nélkül gondolni arra az odaadó, áldozatos munkára, hűségre, önmegtagadásra, pontosságra, amellyel ő végezte hivatalát. Kettős terhe alatt is annyi gyöngédség, lovagiasság, finom modor és természetes jóság áradt szívéből, mintha ezek az erények nem állanának fordított arányban a megterhelhetetlenséggel és megfáradottsággal. Maga elrejtőzködött szolgálata mögött s rendesen csak azt éreztük, hogy könnyebb a terhünk, derültebb a napunk, mikor ő körülöttünk van. Legyen áldott emlékezete!

Egy esztendő alatt elköltöztek az élők sorából vasadi *Balogh Lajos* gyúrói és *Kovács Gyula* büssüi lelképásztor, amaz az izzó aktivitás, emez a megtört, fáradt passzivitás képe. Hitünk szerint Isten öröktől fogva rendelkezett felőlük és bízván bízunk abban, hogy dekrétoma¹ teljes kibeszélhetetlen kegyelemmel.

Tiszteljük meg kegyeletes megemlékezéssel *Küry Albert* zsinati rendes tagnak emlékezetét, ki sokáig volt kecskeméti egyházmegyénk gondnoka és református egyházi közéletünk egyik munkás és jelentékeny személyisége.

¹ végzés

Kerületi közgyűlésünk tagjai közül *Nagy Ferenc* esperes és *Sógor Endre* számvevő még mindig betegek. Nagy Ferenc állapota javult, Sógor Endrének testi megpróbáltatása még fokozódott, lelki erejét Isten ehhez képest növelte és acélozta. Gondoljunk mindkettőjükre szeretettel és ajánljuk őket Isten oltalmába.

Az idők múlása nemcsak sírásra, hanem örömeire való alkalmakat is hoz. Ilyen örömnappal köszöntöttük és köszöntjük nagytiszteletű *Kátai Endre* esperes úr öméltóságát, esperességének huszadik évében. Híveitől, lelkipásztortársaitól a legmelegebb ünneplés csapott feléje és ebbe az örvendező seregbe egyházkerületünk elnökségének ünnepi gratulációja is elvegyült. Isten áldása legyen bölcs fején és fiatal szívében. – Szép ünnepély volt az is, amelyen egyházkerületünk legidősebb lelkipásztorát, *Buzás János* solti lelkész urat, pásztorkodása hatvan évi jubileumán ünnepeltük. Tegnap jött a hír arról, hogy a fáradt vándor hazaköltözött. Most pedig köszöntjük *Hamar Istvánt*, teológiai tanári szolgálata harmincadik évfordulóján. Egy emberöltőn át tanította a legkevésbé népszerű teológiai tudományt s ő maga nemzedékek egyik legkedvesebb tanára volt. Őszbecsavarodott egykori tanítványai és a mai fiatal sarjadék összeolvadó érzésekkel kíván Istentől minden jót neki. De mindenekfelett illeti az örvendező köszöntés *Degenfeld József gróf* zsinati és konventi elnök urat, ki ez évben töltötte be főgondnokságának harmincadik évét. E dátum jelentősége mellett egyházkerületünk megáll és külön előterjesztésre, külön határozatban fejezi ki ünnepi érzéseit.

Nagy emlékek

Ez az esztendő is igen gazdag vala nagy emlékezesekben. Kétszázötven esztendeje annak, hogy a *magyar gályarabok* kezéről egy nagy református katona jóvoltából lehullott a véres bilincs. *Ruyter Mihály* halálának és a gályarabok kiszabadulásának évfordulóját egyszerre ünnepeltük. Őseink szenvedése óriási erkölcsi tőkéje evangéliumi egyházainknak. Misztikus kenyér, amely nemzedékeket táplál. De elfogy ez a kenyér, ha csak cím és szó marad az ősök szenvedése. Nem szavalásokat kérek a gályarabokról, hanem jeleket és biztatásokat arról, hogy e nemzedék is képes volna-e úgy cselekedni, mikor ama mártírdilemma előtt áll: Istennek engedjen-e vagy az embereknek, mint ahogy ők cselekedtek. Nincs joga a gályarabok mártíromságával sátorozni annak, aki kényelmi szempontból templomba sem jár, húzódozik az egyházi terhektől, reverzalist ad vagy díjlevélért olyan ádázul pöröl, hogy a gyülekezet rámegegy igazságára.

Ez év második felének gondolatkörén *Mohács* uralkodott, úgy mint a Mont-Blanc csúcsa a Genfi-tó fölött. Mi, magyar reformátusok, megrendítő theodiceát² olvastunk ki ezekből az időkből: világhatalma tetőpontján álló, minden földi jóval és erővel rendelkező egyház, ha megromlik benne a lélek, miként lesz martalékvá óriás, démoni erőknak. Láttuk azt is, hogy összetört világból, romlás utáni chaosból néhány egyszerű, szegény léleknek szolgálata által miképen születik új világ. Alig két emberöltő távolában összehasonlíthatjuk a szanta Báthoryt, a legtöbb akkori főpap vérrel és arannyal leöntött alakját, akik feldúlják és elprédálják Mátyás Magyarországot, a Szegedi Kis Istvánok, Dévai Bíró Mátyások és Ozoraiak szegény, kopott, igénytelen seregével, akik az összetört és legázolt országba új életnek, új történelemnek csiráját ültették el: íme a temetkező és feltámadó magyar keresztyénség! Nem azt mondjuk ezzel, hogy *az* a keresztyénség azért volt erőtelen, mert katolikus volt, emez pedig azért erős, mert protestáns; ilyesmit mondani nem a mi stílusunk. Hanem azt mondjuk, hogy a hitben megerőtlenedett és erkölcsileg megromlott világ omladékain csak a megújult hit teremtett új világot. Isten valami afélét vitt végbe rajtunk, amit nagyban végbevitt és megmutatott a keresztyénség első századaiban, amidőn a recsegő,

² istenigazolás

összeomló óvilág romjai közül kisarjad Pál és misszionárius társai tanítása nyomán az új világtörténelem. Ez a tanúsága Mohácsnak és ez a *biztatása* is – Trianonnal szemben. Nekem sokszor úgy tetszik, mintha Mohács csöndes előkészület lett volna Trianonra. Mohács után a nagy alföldi medencét megszállotta a török. Századokon át egész történelmünk Erdélyben, a Felvidéken és a Dunántúl játszódott le. A török hódoltság jégkérge alatt azonban gyűltek és halmozódtak a magyar erők. A periferián, ahol a történelem drámája zúgott, pusztult, fogyott s a végén megromlott a fajtánk, míg az alatt itt az Alföldön, nagy központok tartályaiban: Kecskemét, Nagykőrös, Hódmezővásárhely, Debrecen városában nőtt, élt és erősödött az a szintizta magyarság, amely Trianon után az ország gerince és lelke lett. Mohács rettentő csapása véres átcsoportosítás volt arra, hogy Trianon végkép ne pusztíthasson el. Ezért zarándokoltunk el Mohács mezejére, meghívást nem várva, benső indításból; nem tüntetésért, hanem magunkbaszállás okáért.

A múlt ősön ünnepeltük a *Magyar Tudományos Akadémia* alapításának századik évfordulóját. Jó nekünk megemlékezni arról, hogy ez Akadémia életében mit jelentettek a magyar protestáns, közelebről református művelődés nagy hősei. Volt idő, amikor Budapest, Nagykőrös, Debrecen és Sárospatak református férfiai a Magyar Tudományos Akadémiának, ha talán számban nem is, de súlyban több mint felét jelentették. Az volt ennek az oka, hogy a magyar közművelődés az egyházak kertjeiben s különös erővel a protestáns egyházak kertjeiben díszlett. Szellemi életünk a legújabb időkben ezeken kívül új, hatalmas medret ásott és nagy intézményeket létesített. Ez a világi magyar kultúra és tudományosság súlyban és jelentőségben már rég túlhaladta a felekezeti teljesítményeket. Jól esik tudnunk, hogy szellemünk patakja boldogan szakad be a nemzeti közműveltség folyamába, mert érezzük, hogy ezzel nem mi fogytunk el, hanem kultúránk nőtt meg.

Meg kell emlékeznünk egy nagy református papról, ki a múlt századik harmadik emberöltőjét robustus egyéniségével teljesen betöltötte s akinek élete és tanítása magyar református egyházunknak mindig nyeresége és büszkesége lesz. *Révész Imre* debreceni lelkipásztor ez, akinek alakja a százados keretben még plasztikusabban, még hatalmasabban magasodik fel. Keményebb fából volt faragva, mint korában bárki. Tömör és súlyos volt szelleme és erkölcsé egyaránt. A gondolatok magányos hegyfokán élt árván, csodálkozásnak, félelemnek vagy irigységnek tárgyaképen. Nem volt gyakorlati ember, intézményeket nem alkotott, de egy időben ő volt a magyar, református egyház tudományos lelkiismerete. Öntudatosan törekedett tiszta, elegyítetlen kálvinizmusra, ennek elveit határozottan védte és bátran levonta. Sohasem keresett népszerűséget, nem fért hozzá hízelgés vagy csábítás, mondta és hirdette, mi a történelmi magyar református egyháznak tiszta lényege és egyetlenegy programja. Alakja egyre nő a múlt idővel, tévedései lehullanak róla, túlnő korán és saját korlátain. *Révész Imre* életéről unokája, *Révész Imre* írt nagyszerű életrajzot, amelynek becse méltó a tárgyhoz és írójához. Míg a nagyapára emlékezünk, köszöntsük szívből fiát, dr. *Révész Kálmánt*, a tiszáninneni kerület püspökét és unokáját: dr. *Révész Imre* tiszántúli egyházkerületi főjegyzőt, az ifjú nemzedék egyik legkülönb egyéniségét.

Meg kell emlékeznem *Gyulai Pálról*, ki budapesti református gimnáziumunknak volt a tanára. Nem foglalkozom azzal, hogy ő a kálvinizmusnak mennyire volt ismerője és személyes hitvallója, de állítom, hogy egész lényé, szelleme és ethikai alkata a kálvinizmus produktuma és annak a bélyegét hordozta magán. Önállósága, mérhetetlen erkölcsi bátorsága, határozott, biztos ítélőképessége, kemény logikája, mindenekfelett pedig rendkívül kényes és emelkedett ethikai ízlése mind ezt a tételmet bizonyítja. *Gyulai Pált* nem lehetett megvesztegetni, megfélemlíteni, félrevezetni vagy eláztatni. Nem tudok írót, aki az igazságnak olyan fanatikus hitvallója lett volna, mint ő. Élete és írói munkássága az igazság szolgálata s egyben állandó igazságszolgáltatás.

Még egy nagy határkö mellett kell elmennünk: a *Baldácsy*-alapítvány ötvenedik jubileumi éve mel-

lett. Külön ünnepélyen fogok beszélni erről a nagy jelentőségű alapítványról, a XIX. század egyháztörténetének egyik ragyogó lapjáról. Itt csak arra mutatok rá, hogy a Baldácsy-alapítvány létrejövésében a dunamelléki egyházkerület akkori elnökségének: Török Pálnak és Lónyai Menyhértnek oroszlanrésze volt. Azt hiszem, hogy aki a Baldácsy nevét áldja, annak áldania kell ezt a két nevet is.

Külföld

Noyonban elpusztította a rettentő háború *Kálvin szülőházát*, a világprotestánsizmus egyik legnevezetesebb emlékét. Mindnyájunk ügye volt tehát ennek a hajléknak helyreállítása. A magyar református egyházat is megkeresték, hogy a gyűjtésben részt vegyen és örömmel jelenthetem, hogy nem hiába. Népünk tudja, hogy ki Kálvin János, talán minden európai nép közül leginkább a magyar református nép tudja. Összesen 40 millió korona gyűlt be, ebből több mint 20 millió korona a Dunamellékről telt ki. Büszke örömmel jegyzem meg, hogy amikor *áldozatról* van szó, Dunamellék nem a konventi kulcs arányát alkalmazza.

Egyházkerületünk gyülekezeteiben gyűjtést indítottam a *hollandi árvízkárosultak* számára is. Különösnek tetszhetik, hogy mi magyarok, szegény, koldus nemzetség, gyűjtsünk egy olyan gazdag és boldog nép számára, mint amilyenek a hollandok, akkor, amikor minket éppúgy ért az árvíz csapása, sőt talán jobban, mint őket. Nem tudom eléggé megköszönni lelkésztársaimnak és gyülekezeteimnek, hogy megértették kéréseimet és ezer holland forintot, szinte 30 millió koronát küldhettünk a holland árvízkárosultak számára; hétszázat a szigorú református, háromszáz forintot az államegyház kezéhez. Itt nem az összeg nagyságáról van szó, hanem arról a mérhetetlen ethikai gondolatról, hogy ha a magyar reformátusság tapasztalta a holland népnek csodálatos szeretetét, jóindulatát, testvéri készségét, az első alkalommal kész a szegény asszony két fillérjével háláját megmutatni.

A külföldi kapcsolatokat szolgáltam a múlt évben a *presbiteri világszövetség kontinentális bizottságának genfi ülésén* és az *európai belmissziói munkások amsterdami kongresszusán*. Az előbbi nevezetes reánk nézve azért, mert megszerveztetett és munkába állott a presbiteri világszövetségnek kontinentális ága, amelynek feladata az európai szárazföld reformátusságának bensőbb egységbe való vonása és az egészen különös kontinentális feladatok szolgálata. Jövő évben Budapesten fogja tartani ez a bizottság gyűlését, amelyre nagyszámú képviselőt küld az angol-szász nyelvterület reformátussága is. Készüljünk gondosan el erre az ünnepi találkozóra, amely egyházi életünkre, bizvást remélem, mély hatással lesz. Emlékezzünk vissza, mennyi frissességet, megújítást hoztak nekünk ezek a kapcsolatok. Az 1909. évi genfi zárandoklat egyházunk belső életében határozottan mértföldmutató volt s a világszövetségnek nagy magyar kirándulása 1911 nyarán, a másik nagy lökés volt egyházunk életében. Mennyi új hatás érkezett a holland kapcsolatok révén és mennyi életet produkált közöttünk a nagy evangéliumi ébredőmozgalmakkal való lelki érintkezésünk! Végtelen hiba volna ezektől elzárkózni, ezeket föl sem venni és parlagi göggel önön hibáink súlya alatt továbbra korcsosulni. De még nagyobb hiba volna gyermeki lelkendezéssel minden külföldi hatást majmolva felkapni s eközben elveszteni 400 esztendőss masszív egyéniségünket és letérni arról az útról, amit Isten keze írt elibénk. Ha a magyar kálvinizmus önmagát egyre jobban megismeri, a református hit tiszta princípiuma szerint reformálja és újra organizálja, a világreformátusságban vezető szerepre tarthatunk számot.

Az amsterdami belmissziói kongresszuson a belmisszió munkásainak Wichern-féle típusa jutott imponáló erővel kifejezésre. Tudjuk, hogy a belmissziói munka módszere mindig az egyháztól valótól felfogásunktól és az egyház tényleges jellemétől függ. A német Landeskirche tövében kivirágzott és elhatalmasodott az egyháztól szervezetenként független, vele lelkileg kapcsolatos, önállóan egységes

rendszer mutató belmissziói munkásság: a Wichern-féle típus. Ezáltal tulajdonképpen két egyház támadt: egy mozgó, laikus, evangélikáló, pásztori és egy mozdulatlan, tradicionális, tanban és szokásban kissé megmerevedett, főképen liturgiában, kybernesisben élő, hivatalos egyház. A nagy szervező erő és még nagyobb fegyelem gondoskodott arról, hogy e két egyház között ne támadjon kelleténél több súrlódás. Pedig teológiailag is különböztek egymástól, mert a hivatalos egyház vagy liberális vagy pedig masszíve orthodox volt, a missziói egyház pedig pozitív, enyhén pietisztikus, általánosan keresztyén, a teológiával kissé hadilábon álló szóval gyakorlati keresztyénség volt. Mikor a forradalom jött és összetörte az államegyház sőt a hivatalos egyház szerkezetét is, ez a másik tartotta a lelket, vitte a folytonosságot és biztosította az új organizáció lehetőségét. Világos dolog, hogy ez az egyháztörténelmi symbiosis³ Németországra talál, de nem talál például sem a holland sem, sem a skót szabad egyházakra, ahol az egyházi szervezet egyszersmind a belmisszió organizáció is ugyanaz a gyülekezet és mind a két feladatot megoldja. Magyarországra ez a képlet csak annyiban és akkor volt érvényes, amennyiben a Landeskirche⁴ formációja nálunk is átmenetileg jelentkezett. Egy liturgiából, közigazgatásból élő, államilag támogatott, közjogi biztosítékokkal megerősített hivatalos egyház mellett, amely irtózik a missziótól, vagy csak a száján hordozza, mindig szabad egyesületi tevékenység formájában jelentkezik az egyházi ébredés. Így jelentkezett nálunk Budapesten és így alakította ki ez a típus a maga intézményeit és szerkezetét Magyarországon is. Azonban miután a magyar református egyház a Landeskirche típusától a konfesszionális egyház vagy az élő gyülekezet típusára igyekszik magát átszervezni, természetes dolog, hogy amily mértékben sikerül ez neki, olyan mértékben szűnt meg a Wichern-féle belmissziói egyház szükségessége. Jelenleg éppen ezt a munkát végezzük; de nagyon kell vigyáznunk a következő nehézségekre. Végzetes baj volna a belmissziói munka olyan átszervezése, amely a szabad intézmények áldott és nagyszerű munkáját megerőtleníté anélkül, hogy helyette gyülekezeti vagy egyházi munkát tudna indítani és amazt ezzel feledtetően pótolni. Másodszor nagyon kell vigyázni reá, hogy azt a bizonyos óriási tételt, amit a Szentlélek maga háztartásába mindig belekalkulál, ne hogy kiejtsük. Ugyanis a belmissziói munka azért sikerül sok helyt, mert önkéntes vállalkozásnak szabad tevékenységéből származik. Ha pedig az egyház ezt hivatalos munkával, tiszteletdíjakkal és szerződötetett erőkkkel akarja végezni, nem fog semmire sem menni. Nincs addig egyházi belmisszió, amíg a gyülekezet tagjaiban fel nem ébredt az elhívásnak, a felülről való indíttatásnak az a parancsoló tudata, mely hegyeket képes megmozdítani. Végül ne feledjük el, hogy a legelevenebb gyülekezeti munka mellett is marad egy csomó nagy feladat, amit csakis gyülekezetközi, sőt felekezeti munkával, tehát egyesületi úton lehet megoldani.

A belmissziói intézményekkel szemben az egyháznak az a feladata, hogy azokat lélekkel, Igével és anyagi javakkal hathatósan támogassa, mindaddig, míg az egyház szellemét közvetítik és szolgálják. Ezért meg nem szűnők segíteni mindazoknak a nagy missziói vállalkozásoknak és intézményeknek, amelyek közvetve vagy közvetlenül a magyar református egyház érdekeit szolgálják. Viszont ahol a hivatalos egyház ellenére erőszakos és forradalmi alakot ölt az egyesületi munka, két teendő van: először visszautasítani az ilyen erőszakoskodást, másfelől komolyan megvizsgálni, nem a lelkek elhanyagolása volt-e az oka a forradalmi tünetnek s akkor szigorúan felelőssé tenni a lelki aléltságért azt, aki a lelkek hivatalos számadója.

Külföldi relációink címe alatt emlékezem meg *idegen államok területén élő magyar reformátusok egyházi életéről*. Ezzel is kifejezésre juttatom azt, hogy bár ezek az egyházak ma tőlünk szervezetiileg és politikailag de facto teljesen függetlenek, szellemileg sohasem lehetnek függetlenek, nemcsak azért,

³ együttélés

⁴ német tartományi egyház, itt: államegyház, népegyház

mert magyarok, hanem főképen azért, mert reformátusok. Épen ezért feleslegesnek és értelmetlen erőszakoskodásnak tartom, hogy még mindig szellemi határárok húzódnak közöttünk és az utódállamokban levő reformátusok között. Lapjaink kölcsönösen nem jutnak el egymáshoz, könyveinket ők odakünn olvasni nem tudják, közös spirituális kérdéseinket meg nem beszélhetjük, pedig mindezek nemcsak a mi, hanem az egyetemes reformátusságnak nagy érdeke. Hiszem, hogy nemsokára eljön az idő, amikor ezt a gondolatot magáévá fogja tenni a világprotestánsizmus és igyekezni fog e képtelen helyzetet megváltoztatni.

Nem szólok most arról, hogy az utódállamokba szakadt magyar reformátusságnak micsoda óriási világtörténelmi missziója van a görögkeleti orthodoxia evangelizálása tekintetében. Csak arról számolok be, hogy kerületünk élő darabjaként Jugoszláviába került magyar-német református egyház az elmúlt évben is hősies munkát végzett. Az államhoz való viszonya rendezésén kívül főképen árvaházának felvirágoztatásában és saját magának belső reformálásában forgolódott példaadóan. Részvétellel emlékezem meg arról a nagy csapásról, ami főképen alsóbaranyai testvéreinket érte a Duna áradásával. Szeretném, hogy ha megtalálhatnók a testvéri segítségnek gyöngéd és kifejező formáját.

A romániai reformátusság életében nagy fordulatot hozott az elmúlt esztendő. Kidőlt az élők sorából Nagy Károly, Erdély népének e korban legnagyobb fia. Az erdélyi magyarság most fordított exodust csinál: az ígéret földjéről megy ki, pusztai vándorlás útján, a szolgálat földje felé. Ennek a rettentő vándorlásnak volt keménykezű, viharzó lelkű vezére *Nagy Károly*. Temperamentuma csupa prófétai lobogás és az asphodelosi mezőkön⁵ hideg kritikája, metsző logikája, jéghegyek láncolataképen húzódtak át. Ezért sistergett, füstölgött, volt néha kiszámíthatatlan, de aki ismerte, látta, hogy mély, kemény, félelmes alaptételek következményeit vonja le s egy elrejtett rendszer fordulóján át halad végső célja felé. Ő a reá bízott magyar reformátusságot belsőleg, egyházában, tehát hitből származó ethikai erővel egy élő, lelki organizmussá akarta szervezni. E szervezet számára meg akarta menteni nemzeti kultúrálományának teljes leltárát. Nagyobb és nehezebb feladatra ebben a nemzedékben magyar ember nem vállalkozott. Volt annyi prófétai erő benne, hogy nem ismert lehetetlenséget és volt annyira gyakorlati ember, hogy a diplomáciának, taktikának legbonyolultabb eszközeit se vesse meg célja elérésében. A szeretet szenvedélyével karolta magához mindazt, aki és ami reá bízott és ennek a szeretetnek türelmetlen, féltékeny, sokszor haragos vagy pusztító keménységével parancsolt, kormányzott és vezetett. Életének utolsó hét esztendeje mindannak összeomlása volt, amit egész életén át építeni, nőni segített, imádságaival, lázas munkájával, lelkes rajongásával. Vert hadsereget, visszavonuló, de hős csapatot vezetett, minden lépést vérrel öntözött és csak akkor adott fel egy pozíciót, ha ketté törték kezében a kardot vagy ha megmozdult a talaj lábai alatt. Jelentőségéhez mérten nem időztem talán túl sokat alakjánál. Tisztán történelmi értékét néztem e szavaknál s nem azt, hogy életem legszebb és legtermékenyebb húsz esztendejében ő volt az a barátom, akivel a legbensőbb lelki kapcsolatban állottam.

Mózes után az ifjú Józsué: *Makkai Sándor* vette át a fejedelmi Erdély református népének vezetését. Isten mind a két kezével megáldotta őt, amikor tehetségekkel és lelki ajándékokkal páratlan módon felékesítette. Ő jutott eddigelé legfiatalabb fővel püspöki székbe. E kettőből az következik, hogy tőle vár legtöbbet népe és a történelem. E sokhoz szívből kívánunk neki Istentől áldást és kegyelmet és buzgón imádkozunk, hogy szolgálatát Isten segítse meg és fogadja el.

Csehszlovákiai testvéreink életében örömmel látjuk az egyháztársadalmi élet megindulását, kibontakozását, fejlődését. Nagy érdeklődéssel figyeljük a losonci teológiai akadémiának a sorsát, ami

⁵ a túlvilág szinonimája

nemcsak a csehszlovákiai magyarságnak, hanem az egész világ reformátusságának egyik nagy érdeke és szinte becsületügye. Kívánatosnak tartanám, hogy a presbiteri világszövetség különös figyelmet fordítson erre az intézményre és azt mintegy a saját auspiciuma⁶ alá helyezze.

Belföldi relációk

A magyar egyházakhoz való viszonyunk kérdésénél főképen az evangélikus egyházhoz való viszonyunkkal szeretnék foglalkozni s ezzel meleg, szívből jövő visszhangot adni arra a testvéri szóra, ami nemes barátom, Kapi Béla evangélikus püspök ajkáról hangzott el.

Az evangélikus és református egyház közötti viszony eddig kétféle formában jelentkezett. Egyik az unió gondolata volt, a másik a cooperatio gondolata. Az unió gondolatával a XVII. és XIX. században foglalkoztak sokat, főképen német hatásra. Ma azonban ez a gondolat már nem népszerű. És érdekes, hogy nem népszerű Magyarországon most, mikor a világprotestántizmus legérezhetőbb törekvései és legerőteljesebb mozgalmi épen az unió céljait szolgálják. A cooperatio újabban inkább csak társadalmi formában érvényesült, mert hivatalos formája: a közös protestáns bizottság, sohasem volt lélettől és lélektől teljes. (Másik, fontosabb részét: a nagygeresdi egyezményben biztosított gyülekezeti cooperatiót, evangélikus részről felmondották.) A társadalmi cooperatio sem volt rendszeres. Egyes intézmények vagy vállalkozások létesítéséhez fogtak össze lutheránusok és kálvinisták és nem egyszer példaszzerű önmegtadással és áldozatkészséggel szépet és nagyot alkottak. Legyen elég csak a Protestáns Árvaházra vagy a Protestáns Irodalmi Társaságra utalnunk. A protestáns közélet ma is egy csomó új kezdéssel próbálkozik, amelyek mind ilyen cooperatiós alakulatok volnának, de mindenki észreveszi, hogy valahogy nem egészen helyesen biztos és világos ez az út.

Azért újólag hangoztatom, hogy ezt a kérdést elvi tisztasággal és biztossággal kell megoldani. Szükségünk van nekünk először is egy új egyezményre a gyülekezeti munka szempontjából. Az evangélikusok és mi is, az ország területének nagy részén, diasporában élő gyülekezet vagyunk. Egyik egyház sem bírja meg összes diasporáinak gondozását és így mind a kettő veszteséget szenved a hatalmas harmadikkal szemben. Ennélfogva pontosan körülhatárolt helyzetekre és feladatokra, pásztori, katekhétai, sőt igehirdetői munkára, egymás segítségét igénybe kell vennünk. De ez a segítség csak olyan szellemű lehet, amilyen a segített fél szellemének és érdekének megfelel. Tehát ha református pap gondoz lutheránus híveket, gondozza a *lutheránus egyház számára*, a lutheránus öntudat ébresztésével, azzal a céllal, hogy a gondozottakat egyszer a saját egyházuk karjára tegye. Vagy pedig megfordítva. Nehéz dolog ez és sok ember azt mondhatná, hogy miképen tudok én valakit saját hitemtől különböző hitben nevelni? Úgy, ahogy egyes házasságnál neveli az egyik szülő gyermekét a másik szülő hitében. Eltaníthatjuk egymás énekeit, terjeszthetjük egymás iratait és segíthetjük a reánk bízottat arra, hogy saját egyházával egyre mélyebb lelki kapcsolatba jöjjön. Ezen kívül pedig minden érzésünk és minden imádságunk annyira közös, hogy kölcsönösen atyafiakként építhetjük egymást. A másik szükséges dolog a *közös protestáns bizottság* léttel teljes reorganizációja és munkába állítása, amire nézve teljes mértékben elfogadom Kapi Béla felfogását. Ennek a bizottságnak kellene a legaktívabb, szinte permanens szervnek lennie, amelyik felvilágosítás, tájékoztatás és megbeszélés végett legalább havonként találkozik. Azonban mindez még nem elég, szükség az, hogy mind a két egyház erőteljes, konfesszionális szellemben élő egyházzá váljék. Mind a két társadalom saját szellemében megszerveztessék és a két megszervezett egyháztársadalom közös intézményeket, frontokat alkosson, vagy pedig közös mozgalmakat indítson meg. Természetes dolog, hogy

⁶ itt: felügyelet

az ilyen közös munkánál a létező reális erőviszonyok fognak érvényesülni. Nem lehet az ilyen munkát valamely közjogi fikcióra alapítani, amilyen például a paritás gondolata. A paritás méltó helyén közjogi vonatkozásokban van: főrendiházi képviseletnél, közös protestáns bizottságnál, koronaórségnél, de nincs helyén gazdasági és adminisztratív téren. Ezzel nem azt mondom, hogy a kontingentálás elvét be akarom hozni a protestántizmusba, hiszen a magyar közéletből is szeretném kiirtani. Csak reámutatok az életnek egy reális és parancsoló tényére, amivel mindenkinek számolnia kell, hogy felesleges érzékenységgel ne nehezítsük a helyzetet.

A katolikus egyházhoz való viszonyunknál két szempontot kívánok hangsúlyozni. Az egyik az, hogy Trianon után a katolicizmus aránya és így helyzeti energiája természetesen megnövekedett. Az ország lakosságának 63 százaléka katolikus, a háború előtt körülbelül 50 százalék volt. Ez az egységes és hatalmas katolikus egyház nagy belső és külső megújuláson megy át. Abból a mélységből, ahova a XIX. század egyetemes aufklárista⁷ áramlata juttatta, gyors ütemben emelkedik fel és rendkívül nagy erőtartálékainak felhasználásával tör előre. Az állami és közhatósági élet előnyeiben is sokkal inkább részesül, mint mi, csak egy példát említek: Budapest összes polgárainak adójából a katolikus egyház összes plébániáinak fényűző kegyura. Úgyhogy kettős szárny emeli: először saját anyagi ereje, másfelől a közhatósági támogatásnak különös és kettős mértéke. Ebből az következik reánk, hogy annál nagyobb erővel igyekezzünk *saját* anyagi és szellemi erőinket a magyar művelődés és nemzeti kultúra szolgálatába állítani. De viszont következik a kormányzatra az a kötelesség, amelyik a bonus pater familias⁸ tisztével jár, hogy t. i. a gyengébbet jobban segítse és a fáradtat inkább kímélje. Következik annak a meglátása: mit adott a magyar állam ezer év alatt az idősebbnek és ehhez képest mivel tartozik a fiatalabbnak, a mostohának, a századokon át üldözöttnek?

Minden előretörő és növekedő testület különösen ki van téve annak a kísértésnek, hogy túllépjen az igazság és szeretet parancsolta határokon. Ez még inkább áll az olyan testületre, amelynek alap gondolata az exclusivitás és a szuverén uralom. E folyamatnak szomorú jelenségeit panaszolják az esperesi jelentések és látjuk mindennap magunk is. Emlékezem az inzultusokra, amelyek református járókelőket az utcán értek ünnepi körmenetkor; felemlítem, hogy túl a Dunán sok községben lehetetlen volt a hősi halottak közös megünneplése, mert a rítus éket vert a közös sírban porló magyar katonák emléke köré. Az a gondolat, hogy a római katolikus vallás államvallás, s mellette mi csak túrt religio lehetünk, egyre hangosabban zúg a közélet fórumán s igen magas helyről is elhangzik, pedig egy tévedés azért, mert nagyon hangosan vagy nagyon magasról kiáltják, nem lesz igazság. Ne dicsérjék a katolicizmust, mint egyetlen államalkotó erőt a protestántizmus rovására, mert az Egyesült Államokat mégis csak jobban megalkotta a lenézett és destruktív protestántizmus, mint ahogy meg van alkotva Mexikó és Dél- Amerika nem egy állama. Kínzó jele az időnek, hogy nem engedik a katolikus szertartás szerint megszentelt zászlót más templomba és más szertartásra vinni, aminek természetes következménye az lesz, hogy önérzetes református ember nem marad olyan egyesületben, amelynek zászlaját nem volt szabad elvinni az ő templomába. Viszont mi lesz a magyar társadalomból, ha hazafias, szociális és gazdasági egyesületekből, *erkölcsi kényszerrel kiszorítják protestánsokat?* Új formája ez a decretalis eskünek,⁹ annak az örök szűrőnek, amellyel négyszáz év óta a kisebbségben levő protestánsokat, mint

⁷ felvilágosodás párti

⁸ jó családapa

⁹ III. Károly király 1731-es Carolina Resolutio nevű rendelete által kötelezővé tett tisztviselői eskü, amely mivel Szűz Máriára és a szentekre való hivatkozást tartalmazott, kizárta a protestánsokat a közhivatalokból

salakot, ki akarták választani. Ha a mostani magatartást egybevetjük a katholicizmusnak a forradalmak kitörésekor vagy a forradalom leverése után mutatott magaviseletével, lehetetlen nem látnunk a kettő ellenmondásában a rendszert: akkor szükség volt a protestántizmusra, mert állásfoglalása a harcot eldöntötte, most, miután a harc eldőlt, a kényelmetlen szövetségeket ellenféllel kell tenni, hogy el lehessen bánni vele. Nehogy hibás legyen ez a számítás. Az én hitem szerint a harc nem dőlt el, sőt új ütközet van készülöben és a protestántizmusra nagyobb szükség lesz, mint valaha. Nagy szükség lesz rá belpolitikailag, de mindennél nagyobb a külső politika szempontjából. Már pedig sokáig a magyar belpolitika mindig a külpolitika függvénye lesz. E nagy *nemzeti érdek* parancsa alapján kérem és követelem a magyar protestántizmus megbecsülését. A mi legnagyobb jótevőink azok a katolikus főurak és főpapok voltak, akik meghajoltak a magyar protestántizmus nemzeti jelentősége és politikai értéke előtt és hatalmas kezüket üldözött és megcsúfolt alakja felé tartották. Legyen minden ilyen kéz áldott a múltban, a jövőben és a *jelenben!*

A magyar politika felelős vezéreiben megvan az emelkedett gondolkodás, a lelkiismeretesség és jóakarata arra, hogy a felekezeti harc veszedelmétől megszabaduljunk. Azonban a tömegérzések erősebbek, mint a politikusok s azért szükséges mélyreható preventív intézkedéseket tenni, hogy a magyar jövődő megszabaduljon egy olyan veszedelemtől, amelybe *most, így* talán belepusztulnánk. Sok jó magyar emberrel aggódom azon, hogy emberi számítás szerint belátható idő alatt személyi és politikai tekintetben a magyar katholicizmus súlyos következményű változásokon fog átmenni. Videant consules!¹⁰

Lelki élet

Az esperesi jelentések a lelki életre vonatkozóan megnyugtató adatokat közölnek. Baranyában erős és komoly munka folyik, ha nem is elég gyökeres és elég rendszeres arra, hogy ezt a népet rettentő elesettségéből valahogy kiemelje. Az idén már kedvező a statisztikai eredmény és kedvező a lelki élet megújulásáról szóló jelentés is. Solt, Pest a templomlátogatások, úrvacsorával való élések emelkedő arányszámairól beszél. Még mindig óriási nehézséget okoz diasporáink gondozása, főképen azért, mert fuvarszolgáltatással van összekapcsolva. E téren mindent el kell követnünk, hogy a fuvar biztosítsuk, de ha nincs fuvar, meg kell indulni *gyalog*, mert a szolgálat nem maradhat el. A földi király követei forsponton¹¹ jártak, s bizony hatalmuk volt erőszakkal is kényelmes alkalmatosságot szerezni maguknak. A mennyei király követei azonban *gyalog* jártak, mert a lelküknek szárnya volt. Hol lenne ma a keresztyénség, ha Pál apostoltól Livingstonig csak oda mentek volna az apostolok, ahova fuvart küldenek érettük! A belmissziói munkáról külön jelentés számol be; itt annyit mondok, hogy egy belmissziói naptár vagy vademecum¹² kiadása, amelyikben pontosan kézbe van adva minden tennivaló, fölöttébb szükséges.

Ezt a helyet használom fel arra, hogy rátereljem egyházkerületünk figyelmét két régi belmissziói intézményre. Az egyik a Lorántffy Zsuzsánna Egyesület kórháza, amelyik az idén megvásárolta azt az épületet, ahol eddig bérfizetésért lakott. Óriási erőfeszítés volt ez, de Isten megáldotta és megsegítette a vezetők bátorságát. A vételár felét ki is fizette, de esedékes a másik fele. Újra elveszíthet mindent, ha a magyar református és protestáns társadalom áldozatkészsége nem áll mögéje. Azért e helyről újra ajánlom híveim segedelmező indulatába! Másik nagy belmissziói intézményünk, a Bethesda-kórház, most

¹⁰ Konzulok ügyeljetek! (Cicero)

¹¹ előfogat. Jobbágvyok szolgáltatása, mely értelmében a katonák, tisztségviselők szállítását kötelesek voltak elvégezni

¹² itt: kézikönyv

ünnepli fennállásának hatvanadik évfordulóját. A német egyház kebeléből nőtt ki, nagy lelki válságok között, veszedelmes szakadékok szélén vezette át Isten keze. Ma tiszta református programmal, erőteljes egyházi princípium alapján áll egyházunk mellett, segítségre készen. Kórházát száz ágyra kívánja kibővíteni és ehhez sok pénzre van szüksége. Ha a magyar társadalom olyan mértékben siet a segítségére, amilyenben azt a holland társadalom tette, a Bethesda-kórház megerősödve indul tovább e határkötől áldásos szolgálata további állomásai felé. Ki kell emelnem azt a rendkívüli odaadást, példás, hűséges szolgálatot, amivel a kórház igazgatója, Biberauer Richárd vezette ez intézménynek ügyeit immár negyedszázad óta. Ha nem is egyházunk hivatalos keretei között, de református egyházunk igazságait és eszményeit szolgálta, a református papi típusnak mutatta meg felemelő és szép példáját. Szolgálatával és egyéniségével Isten országa és a magyar kálvinizmus egyformán gazdagodott. Óhajtom, hogy gyülekezeteim minél többször, minél bensőbb kapcsolatba jussanak a Bethesdával és a Lorántffy-kórházzal, támogassák annak munkáját és vegyék igénybe szolgálatait.

Iskolaügyek

Iskoláink rovatában jelentem, hogy teológiai akadémiánkon Marton Lajos tanár úr 1926. február 1-től szabadságon van és egészségi állapota miatt szabadságoltatott 1927. január 31-ig. Szükségessé vált egyik tanár terhének könnyítése, hogy egészségét kíméljük. Pruzsinszky Pál halálával megüresedett tanszéket még nem lehet betölteni s így jelenleg három helyettes tanár tart előadást: Csűrös István, Máthé Elek és Budai Gergely urak. Jelentem azt is, hogy két órán én is előadást hirdetem a teológián azért, hogy a pap jelöltek, leendő munkatársaimat, közvetlen pásztorságomra bízott ifjú népet személyesen megismerjem és lelki kapcsolatba léphessenek velük.

Iskoláink helyzetéről részletes és kimerítő jelentést olvas fel a középiskolai és a népiskolai előadó úr s ezért itt csak néhány általános gondolatot emelek ki. Iskolapolitikánk sok mindenféle baja és nyomorúsága az 1907: XXVII. t. c.-ből származik. Ez a törvény biztosította egyfelől a felekezeti iskolákat rendkívüli, szinte korlátlan államsegélyről, de ugyanakkor vette el a felekezeti iskolák autonómiájából mindazt, ami elvehető volt. Annakidején ezt a fájdalmas cserét eleink elfogadták, mert a fokozott állami támogatás iskoláink felvirágzását jelentette. Az autonómia csorbítására pedig azt a mentséget találták, hogy inkább a nemzetiségi iskoláknak szól, mint a tizenhárompróbas magyar kálvinista iskolának. Közbejött a világháború, tönkrement és elszegényedett az ország. Az állam nem bírta a felekezeti iskoláztatás terheit, tehát új és gyors törvényekben, amit csak lehetett, áthárított az iskolafenntartókra. De ugyanezekben a törvényekben semmi gondoskodás nem történt arról, hogy a fenntartóságok terheinek növekedésével az ideiglenesen lekötött autonómia lassankint oldódjék fel kötelekeiből. Ezek a terhek először a fenntartói arányszám néhol könnyörtelen megállapítása, másodsor az állami tanügyi hatóságok néhol türelmetlen követelőzése, amellyel iskoláink külső renoválását, karbantartását, újjáépítését erőszakolják, az államsegély megvonásának fenyegetése mellett. Harmadszor az, hogy háború után járó menekülésekkel, B-listával szinte megroppant nyugdíjintézet talpraállítása érdekében a nyugdíjjáruelkokat horribilisen fel kellett emelni. Miután Magyarországon ma is aránytalanul több a felekezeti iskola, mint az állami, ez a teher is a felekezetek vállára szakad. A felekezeti iskolák autonómiája szűkült azzal, hogy elemi iskoláink a közigazgatási hatóságokkal kerültek közvetlenebb adminisztratív viszonyba. Ebből következik az, hogy iskoláink helyzete szinte visszajára fordult a húsz év előtt tervezett állapotnak, amit egy kissé kiélezett tétellel így mondhatnánk: akkor az állam fizetett és a felekezet parancsolt, ma a felekezet fizet és az állam parancsol. Rikító példája ennek az, hogy a tanítók fizetésének vagy a fenntartó hozzájárulás megállapításánál első fokon a vármegyei

közigazgatási bizottság határoz, az egyházi felsőbbség megkérdése nélkül. A vármegyei bizottságok pedig, tisztelet a kivételeknek, alkatuknál és helyzetüknél fogva nagyon ki vannak téve az egyoldalú megítélés kísértéseinek, amit fokoz az, hogy nem ismerik a magasabb szempontból ítélkező, nagyobb áttekintésű egyházi főhatóság véleményét. Igaz ugyan, hogy elméletileg megvan a garancia, hogy a visszaéléseket és tévedéseket jóvátegyék, mert az egyházközségek fellebbezhetnek és a fellebbezéseket a minisztérium mindig lelkiismeretesen bírálja el; de okosabb dolog elkerülni a félreértéseket, mint abban bízni, hogy majd fellebbezések útján orvosoltatnak. Aki ismeri a világotól távol eső, elhagyott, bürokrácia nyomorúságától holtrafáradt és végkép megrémült egyszerű emberek psychéjét, nagyon jól tudja, mit jelent a gyakorlatban a fellebbezési jog. Örömmel állapítom meg, hogy érdekeinknek olyan hathatós pártfogója van a minisztériumban, mint *Petri Pál* tisztelt és szeretett tanácsbíránk és azok az ügyek, amelyek eléje kerülnek, mindig megnyugtató megoldást nyernek. De hány ügy kerül eléje és ami fontosabb, autonómiánkat nem személyi biztosítékokkal, hanem törvényes és intézményes garanciákkal kell védeni! Ennek nemcsak a református egyház, hanem a magyar politika szempontjából is nagy fontossága van. Leszegzett igazság, hogy a magyar kultúra szellemiségét és ethikai tisztaságát első sorban a felekezeti iskolák biztosítják. Állami érdek tehát, hogy a felekezeti iskolák tanítóságát saját egyházuk szelleme egészen áthassa és konzerválja. Miután pedig nekünk állandó aggodalmunk tárgya az, hogy tanítóságunk egy része egyházunktól lelkileg távol áll, nem szabad ezt az eltávolodást gazdasági és adminisztratív szakadékkal még jobban növelni.

Örömmel teszek jelentést a Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlésnek arról, hogy Budapesten ez év szeptember 13-án megnyitottunk egy református elemi népiskolát, amit a holland trónörökös nő öfelsége nevére „*Julianna református népiskola*”-nak neveztünk el. Ez az iskola megérdemli, hogy közelebbről foglalkozzunk vele. Az összeomlás után minden népek között, a skóttal és svájccal együtt, a holland nép értette meg legjobban a magyar nyomorúságot és a holland nép segítette a legtöbbet rajtunk. Ennek a segítségnek a világ előtt kevésbé mutogatott, de annál inkább áldásos intézménye volt az a gyermekétképzési akció, amely a budapesti és környéki paróchiák mellett, református gyermekek százait és ezreit éveken át táplálta meleg szobában nyújtott jó ebéddel s utána hívő lelkek nevelő szeretetével. Mikor a viszonyok javulásával az akció természetesen megszűnt, támadt az a gondolat, hogy e közös munkát s benne két nép lelkének találkozását, valami szimbolikus alkotással örökítsük meg. *Sebestyén Jenő* elnök ötlete volt az, hogy ez akció emlékezetére létesítsenek Budapesten egy református elemi iskolát. Kuyper Katalin kisasszony, az akció szervezője és titkára, hozzálátott a gyűjtéshez és 12.000 holland forintot tudott összeszedni a budapesti holland iskola alapjára. Ezt az összeget nagyrészt a hollandiai református iskolák gyermekei gyűjtötték össze főképen a trónörökös nő születésnapján rendezett iskolai ünnepek vidám és lelkes adakozása közben. 12.000 forinttal, amit még kipótoltak 16.000-re, nem lehet iskolát alapítani, sem fenntartani, még Magyarországon sem, hisz egy elemi iskolának évi kiadása felül haladja ezt az összeget. De nem is ez a pénz vetette meg a holland iskola alapját, hanem az a beláthatatlan és felmérhetetlen erkölcsi tőke, amit a gondolat jelentett: az a szeretet, amit Hollandia mutatott a magyarok iránt és az a hála, amit a magyarok éreznek a holland nép iránt. Így történt, hogy az iskola tervét meleg szeretettel karolta fel a közoktatásügyi miniszter úr és biztosította iskolánk számára a legmagasabb állami segélyt. A budapesti református egyház pompás tanoncotthonának helyiségét adta át ideiglenesen szállásul az iskola számára. Budapest székesfőváros nagylelkűen felszerelte az iskolánkat s most ott áll a fasori templom udvarán, parkoktól körülveve, csendes és tiszta levegőben az új református iskola. Végül Hollandia fölséges királynője, népének gényusa, legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy az iskolát *Julianna* trónörökös nevére

nevezzük el, akinek neve áldott zászló volt már a gyűjtés megindításánál is. A trónörökös nő öfensége pedig sajátkezűen aláírt arcképét küldte el iskolánk számára, kedves ajándékkal. Így történt, hogy szeptember 13-án a közoktatásügyi miniszter úr jelenlétében és részvételével, iskolánkat felavathattuk. Az ünnepi beszédet Hollandia volt miniszterelnöke, Colijn úr Őexcellenciája tartotta, ki az iskola holland bizottságának díszelnöke volt. A holland bizottság üdvözlétét és áldáskívánásait Kuyper Katalin úrnő, a bizottság titkára hozta el és átadta a Committee ajándékát, egy remekművű magyar Bibliát. Indítványozom, hogy a holland királynő öfelségének jóságos cselekedetéért dunamelléki egyházkerületünk háláját és köszönetét tolmácsolja.

Anyagi ügyek

Főgondnok úr Őexcellenciája évek óta ismétli óvó intelmét anyagi ügyeinknek optimista megítélése ellen és jósolja a nemszeretem napok közeledtét. Őexcellenciájának jóslata íme bevált: egyházkerületünk már csak a legnagyobb nehézségekkel tudja anyagi egyensúlyát fenntartani. Gondoskodnunk kell arról, hogy a terheket limitáljuk és arányosan osszuk el. Azoknak a gyülekezeteknek, amelyekkel együtt kerületünk iskolákat, intézményeket tart fenn, meg kell tudniuk, hogy teherbíró képességünk határain állunk és kétszer is meg kell számolnunk a pénzünket, mielőtt toronyépítéshez kezdenénk. Viszont gyülekezeteink anyagi helyzete is bizonyára nehezedik. Hiszen ugyanazon gazdasági törvények uralkodnak ott is, mint idefenn. Különösen a kis gyülekezetek hordoznak szinte elviselhetetlen terhet. Pontos statisztikánk nincsen, de szemmértékre úgy becsülöm, hogy az egyházi terhek a kis gyülekezetekben az állami adónak nem 10 százalékát, hanem 50 vagy 100 százalékát is megütik. Ezért a teher okos elosztása a nagyobb gyülekezetek vállaira fog súlyosodni. Viszont a nagyobb gyülekezetek áldozatkészségét, lelki erejét, adakozó kedvét kell minél erősebben fokozni, hogy terhe alatt nőhessen a pálma. Ezzel pedig az jár, hogy kicsiny gyülekezeteink ügyét revízió alá kell vennünk és egységes megoldásra hoznunk. Nem szabad engedni, hogy 50–60 ember papot és tanítót tartson el. Ha nem bírja, ezért nem, ha meg bírja, azért, mert egy ilyen gyülekezetben mesterséges tétlenségre van kárhozható egy erőteljes férfélet. Első lépés tehát az, hogy kis gyülekezetekben papi és tanítói állást egy ember töltsön be, a pap legyen tanító is. Második következménye lesz ennek az, hogy egyházmegyéinket úgy kell kikerekíteni, hogy az az élet reális viszonyainak és a népmozgalom áramlásainak megfeleljen. Fogyó 20.000 lélek egy egyházmegyét nem bír el és nem helyes arány az, hogy a Dunamellék egyik egyházmegyéjében 180.000 legyen a hívők száma és a másik háromban együtt ne legyen 80.000.

Államsegélyünk ügyében is kell néhány szót szólanom. Most esztendeje az adócsökkentési segély valorizálását kértük és örömmel jelenthetem, hogy az akkor említett, körülbelül fél millió aranykoronányi összeg, az idei költségvetésben fel is vétetett. Ma a korpótlékok valorizációját tartom lényegesen fontos, elodázhatatlan követelménynek. Gyöngének tartom ez igénnyel szemben azt az ellenérvet, hogy a korpótlék rendszere az állami élet egész mezején kiküszöböltetett s így nem is újítható fel az egyházi életben sem. A korpótlék kiküszöbölhető ott, ahol rendes fizetési lépcsőről, biztos és állandó előmenetelről gondoskodtak. De miután a lelkészeknél a fizetés a szolgálat elején annyi, sőt talán valamivel több, mint a végén, korpótlék nélkül méltányos osztályt tenni nem lehet. Ma a felekezeti tanító feljut a VII. fizetési osztályig, a lelkipásztor, aki pedig iskolaszéki elnök és hivatali előljáró, egy életen át a XI. fizetési osztályban marad.

A falusi pap, a lelkészkezdő papság anyagi helyzetének, elhanyagolása beláthatatlan lelki romlást idézhet elő a nemzet közszellemében. A századvég forradalma, rombolása, sok vereségünk a nemzeti ségekkel szemben, nem lett volna olyan nagy, ha a múlt század vezető politikusi hamarabb kezdték

volna meg annak a papságnak a segítését, amelyik ott künn a tűzvonalban, az előőrson állja a vártát. A magyar református papok sohasem voltak igényesek. 400 esztendő óta ugyanaz a díj levelünk: a victus és amictus, élelem és ruházat, amihez gyermekeink taníttatása, szóval szellemi szükségletünk követelménye járul. Irtózatos még a gondolata is, hogy valaha a református papokra az a pauperizmus következze be, amelyik a múlt század harmadik negyedében pusztította ezt az osztályt.

Szolgálataim

Egészségi állapotom miatt az idén nem folytathattam püspöki vizsgálati körutamat, sőt e helyett messzi délre kellett elmennem gyógyulást keresni, amit Isten jóvoltából nem hiába kerestem. Azért ez a fejezet ez alkalomból püspöki jelentésemben üresen marad. Ha Isten éltet és egészségemet megtartja, jövő alkalommal vértessaljai egyházmegyénkről fogok e helyen beszámolni.

Kisebb szolgálataim közül fölemlítem a külső lipót-terézvárosi templom felszentelését, amely ez év virágvasárnapján történt meg. A tahitótfalui Sylvester-nyomdának felavatását, amelyet május 16-án tartottam meg. A nyári cserkész nagy táborban hirdetem az Igét a magyar jövődönök a magyar jövődőről és két fiatal lelkipásztortársamat iktattam be: Szalkszentmártonban dr. Csekey Sándort és Budán Haypál Bélát. Többi időmet az egyetemes ágendás könyv megszerkesztése foglalta le, amelyik ma már, Istennek hála, sajtó alatt van és karácsonyra meg is jelenik.

Magamról és munkámról szólva, itt kell megemlékeznem arról a rendkívül nagy segítségéről, amit *Göde Lajos* egyházkerületi aljegyző úr tett nekem azzal, hogy Kis Ödön halála óta a püspöki hivatalt vezeti, e mostani kerületi közgyűlést előkészítette és minden terhemet megosztotta. Munkája több volt, mint a tisztviselő lelkiismeretes kötelességteljesítése, ráadásul benne élt a jó barát áldozatkészsége és az Isten sáfárának magatartózkodása. Hónapokon át reggeltől-estig dolgozott, fogadott, pásztorolt, vigasztalt, egyszóval szolgált. Kérem az egyházkerületet, fejezze ki iránta elismerését és kérem őt, fogadja, el tőlem hálás köszönetem nyilvánítását.

Összefoglalás

Végezetül mintegy summázva mindazt, amit elmondottam, ismétlem, hogy a magyar protestánsizmus és a magyar reformátusság nagyon nehéz időknek megy elébe. Az ébredő és erejét érző katolicizmus a kormányzati politika, sőt saját hivatalos vezetőinek ellenére egyre agresszívebben fog kibontakozni és megindítja utolsó nagy harcát a Regnum Marianum teljes restaurálásáért. Ugyanakkor újult erővel, átcsoportosított hadirendben vonul fel ellene a bal véglet: a politikai és világnézeti radikalizmus. Ez a harc nagyobb lesz, mint az elmúlt világháború, még ha vértelen lesz is. E harcban a protestánsizmus ismét a lét és nemlét kérdése előtt fog állani. De mi szemrebbenés nélkül nézünk a holnap arcába. Múltunk nagy tanúságai, az evangélium minden ígérete egyértelműen biztatnak és tanítanak. Sem jobbra, sem balra nem szabad sántikálnunk, mert a *történelem eredője* a mi vonalunk. Önmagunkat saját igazságaink erejével kell megerősítenünk és igazságainkat életünkkel kell foganatosítást tenni. Láttunk már rettentőbb idöket is és lesz még dicsőbb jövőnk nekünk. Nincs az a hatalom, amelyik elnyomhassa az evangélium világosságát és igazságát.

Ehhez először meg kell ismernünk és meg kell ismertetnünk hitünk alapigazságait. Életté, jellemmé, közéleti tényezővé kell tennünk a kálvinizmus nagy világtörténelmi és örökkévaló erőit. Másodszor gyűlöletre soha gyűlölettel nem felelni, felekezeti harcot nem kezdeni, a ránkényszerített harcot becsületesen megállani. Harmadik kötelességünk e nehéz időkben a magyar protestánsizmus egységes frontjának kiépítése: olyan unitas a lélekben, amelyik mind a két protestáns felekezetnek történelmi

V. PÜSPÖKI JELENTÉS

egyéniségét épen tartja, sőt kifejleszti. Ez annyival inkább szükséges, mert ellenfeleink részéről az első taktikai lépés a két protestáns felekezet közötti meghasonlás szítása lesz. Ezért kell a lényegre néznünk, idegeskedéstől, érzékenykedéstől, bizalmatlanságtól megszabadulni és nem engednünk, hogy apró lappáliák¹³ miatt nagy történelmi alkalmak visszavonhatatlanul elmúljanak. Egyebekben pedig tudjuk meg, hogy ez a harc az Isten ügye és ő megmenti az ő evangéliumi egyházának magyar tartományát. Az ígéret nekünk tétetett: „Ne félj te kicsiny nyáj, mert tetszett a te Atyádnak, hogy neked adja az Országot!” (Luk. 12. 32.)

---

¹³ csekélység